

Een ontdekking van de wereld in de achttiende eeuw

Reisdagboek van de Gentse aalmoezenier
Michael de Febure
1721-1722

BEZORGD EN INGELEID DOOR
JAN PARMENTIER EN KRISTIN VAN DAMME

WALBURGERS

ZUTPHEN
2024

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij financiële steun van:
J.E. Jurriaanse Stichting, Stichting dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds,
M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting, Samenwerkende Maritieme Fondsen en
Noordkaperfonds.

Commissie van Toezicht: Michaël Limberger, Michaël-W. Serruys en Diederick Wildeman.

Afbeelding omslag: Kustprofiel van het eiland Tristan da Cunha, 1696. Aquarel door Victor Victorsz. (Maritiem Museum Rotterdam, K 267)

Omslagontwerp: Henk Wals, Lauwers-C, Nijmegen

Ontwerp binnenwerk: Marijke Maarleveld, ViaMare grafisch ontwerp

Kaarten: UvA Kaartenmakers (pagina 51 en 68)

© 2024 Jan Parmentier en Kristin Van Damme/Linschoten-Vereeniging, p/a
Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2024 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

www.linschoten-vereeniging.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 978 94 6456 125 8

e-ISBN 978 94 6456 126 5

NUR 694

INHOUD

WOORD VOORAF	7
HISTORISCHE INLEIDING	11
Michael de Febure (1663-1755): een biografische schets	11
De Zuid-Nederlandse Oost-Indiëvaart 1714-1723	12
<i>Thomas Ray</i> 15 <i>De gebroeders Maelcamp</i> 19	
<i>Paulo Jacomo Cloots</i> 24 <i>De gebroeders de Pret</i> 26	
<i>Moretus en zijn vrienden</i> 29 <i>De Brugse initiatieven</i> 30	
De reis van de Sint-Pieter, 1721-1722	31
<i>De investeerders</i> 31 <i>Het schip</i> 32 <i>De bemanning</i> 34	
<i>Het 'armement'</i> 39 <i>De navigatie</i> 43 <i>De heenreis</i> 50	
<i>Handel en wandel aan de Malabarkust, Goa en Surat</i> 59	
<i>De terugreis</i> 67 <i>De veilingen</i> 74 <i>De afzetmarkt</i> 76	
Michael de Febure als wetenschapper	80
VERANTWOORDING	91
Een bijzonder egodocument	92
Beschrijving van het handschrift	93
De Febures geannoteerde <i>Directorium</i>	95
Uitgaveprincipes	96
UITGAVE VAN HET REISDAGBOEK VAN	
MICHAEL DE FEBURE, 1721-1722	99
[Vooraf] 99 [Bemanningslijst] 101 [Heenreis] 106	
[Mei 1721] 106 [Juni 1721] 107 [Juli 1721] 116	
[Augustus 1721] 127 [September 1721] 133	
[Oktober 1721] 141 [November 1721] 149	
[December 1721] 169 [Januari 1722] 180	
[Februari 1722] 183 <i>Beschrijvinghe van de stad Zurrate</i> 184	
[Terugreis]	192
[Februari 1722] 192 [Maart 1722] 197 [April 1722] 203	
[Mei 1722] 209 [Juni 1722] 220 [Juli 1722] 229	
[Augustus 1722] 238 [September 1722] 254	
[Coördinatentabel]	262

BIJLAGEN

Bijlage 1. Uitgave van Michael de Febures notities in zijn liturgische kalender	266
1721 266 1722 272 - <i>s.d.</i> 276	

Bijlage 2. Lijst van de Zuid-Nederlandse Oost-Indiëvaarders, 1715-1723	277
---	-----

GLOSSARIUM	280
------------	-----

SUMMARY	284
---------	-----

LIJST VAN GERAADPLEEGDE BRONNEN EN LITERATUUR	287
---	-----

Archivalia en gedrukte bronnen	287
--------------------------------	-----

Literatuur	288
------------	-----

LIJST VAN AFKORTINGEN	292
-----------------------	-----

LIJST VAN AFBEELDINGEN	293
------------------------	-----

REGISTER OP PERSOONSNAMEN	295
---------------------------	-----

REGISTER OP PLAATS- EN SCHEEPSNAMEN	299
-------------------------------------	-----

WOORD VOORAF

In 1978 maakte Jan Parmentier voor het eerst kennis met het buitengewone reisdagboek van de Gentse aalmoezenier Michael de Febure, bijgehouden tijdens zijn reis naar Oost-Indië in 1721-1722 met het Zuid-Nederlandse handelsschip *Sint-Pieter*. Professor John Everaert had Jan Parmentier voorgesteld om voor zijn licentiaatsverhandeling aan de Universiteit Gent de Oostendse handel met India en Mocha (Jemen) in de periode vóór de oprichting van de Oostendse Compagnie te bestuderen. Het onderzoek beloofde een lastige opdracht te worden omdat de bronnen beperkt en weinig bekend waren. Archiefstukken over de Zuid-Nederlandse handel met Azië in de jaren 1714-1723 bevonden zich in diverse fondsen in binnen- en buitenland. Toch vormde dit thema een boeiende uitdaging, zeker voor iemand met grote interesse voor maritieme geschiedenis en een aangeboren reislust. In de voetsporen van zijn betreurde vriend en collega Karel Degryse, die een aantal jaren voordien met succes de Oostendse Chinahandel had onderzocht, mocht Parmentier zich twee jaar lang verdiepen in tal van Oostendse commerciële expedities naar de Malabarkust, Surate, de Coromandelkust en Mocha. Scheepsjournalen, handelscorrespondentie en reisdagboeken, waaronder dat van Michael de Febure, vormden de voornaamste leidraad in deze ontdekkingstocht en openden voor hem een nieuwe wereld.

Ruim veertig jaar later, tussen oktober 2021 en april 2022, stond het reisdagboek van de Febure ook centraal in de grote tentoonstelling *Wonderlijke Voyage*, georganiseerd door Historische Huizen Gent in samenwerking met gastcurator Jan Parmentier. De mooie refter van de Gentse Sint-Pietersabdij, met zijn achttiende-eeuwse plafondschilderingen, vormde een uitgelezen omgeving om ook het brede publiek kennis te laten maken met het wedervaren van Michael de Febure. De reis van de Febure werd opnieuw tot leven gebracht in een aantrekkelijke storytelling en scenografie, en langs een tentoonstellingsparcours opgebouwd rond talrijke originele objecten uit binnen- en buitenlandse collecties. Medecurator Kristin Van Damme van Historische Huizen verdiepte zich hiervoor in het handschrift en zijn auteur en verzorgde een transcriptie van de tekst. Het bestuur van de Linschoten-Vereeniging toonde zich erg enthousiast over de tentoon-

stelling en bood ons de mogelijkheid het reisdagboek van de Febure in haar onvolprezen reeks te publiceren. Een aanbod dat we niet konden weigeren.

Voor Michael de Febure betekende zijn lange zeereis naar de Malabarkust de ontdekking van andere culturen en van een wereld die zeer verschillend bleek van zijn vertrouwde Gent. Als hoogopgeleide en welgestelde priester had hij zich in zijn studeerkamer al in Nederlandse en Franse reisliteratuur uit de zeventiende en vroege achttiende eeuw verdiept. In het voorjaar van 1721 werd hij onverwacht verzocht naar India te reizen als aalmoezenier op een handelsmissie van de rijke Gentse familie Maelcamp. Voor zover we weten had hij nog nooit een voet gezet op een zeeschip. Pas na enige bedenktijd overwon hij zijn onzekerheid en monsterde aan op de *Sint-Pieter*. Vooral familiale druk gaf de doorslag om in dit Oost-Indische avontuur te stappen.

In de historische inleiding op deze uitgave, van de hand van Jan Parmentier, schetsen we de loopbaan van de Febure en zijn verwevenheid met de gegoede burgerij in Gent. We verhelderen het historische kader van de vroege Zuid-Nederlandse Oost-Indiëvaart tijdens de jaren 1714-1723 en gaan in op de rol die verschillende protagonisten in Gent, Antwerpen en Oostende hebben gespeeld in de organisatie van expedities naar de Oost. Vervolgens komt de specifieke voorbereiding van zo'n handelsreis aan bod, in voor de Zuid-Nederlanders moeilijke omstandigheden door de grimmige tegenkantingen van de Nederlanders en de Engelsen. We beschrijven in detail de uitreding en de eigenlijke reis van de *Sint-Pieter*. We lichten ook de afzetmarkt voor de Aziatische retourladingen door en gaan in op de smokkelpraktijken die daar vaak bij kwamen kijken. Ten slotte bespreken we de ambities van de Febure als wetenschapper die tijdens zijn reis zijn boekenkennis met empirisch onderzoek wist uit te breiden.

Onze eigenlijke editie wordt voorafgegaan door een verantwoording waarin we de overleveringsgeschiedenis en materialiteit van Michael de Febures dagboek analyseren en ingaan op de gehanteerde uitgaveprincipes. We staan hier ook al stil bij de beschrijving van een tweede merkwaardige bron die we in bijlage uitgeven, namelijk de opmerkingen en kattenbelletjes die de Febure heeft bijgehouden in zijn gedrukte *Directorium*, een liturgische kalender die hij bij zich had tijdens zijn reis naar India.

Zonder de tentoonstelling *Wonderlijke Voyage* zou dit boek er nooit gekomen zijn. We danken dan ook in de eerste plaats Doreen Gaublonne, directeur van Historische Huizen Gent, en het hele team van medewerkers binnen en buiten Historische Huizen dat heeft bijgedragen tot het welslagen van deze realisatie. We danken

ook Hendrik Defoort, collectiebeheerder van de Gentse Universiteitsbibliotheek waar het dagboek van de Febure vandaag wordt bewaard. Zijn enthousiaste bereidwilligheid om zowel de tentoonstelling als dit uitgaveproject te faciliteren, was bijzonder stimulerend.

Voor hulp en advies bij de beschrijving van de hier uitgegeven documenten, de oplossing van paleografische moeilijkheden en de vertaling van Latijnse passages mochten we steeds een beroep doen op Jeroen Deploige en Thérèse de Hemptinne. We danken hen voor de generositeit waarmee zij hun expertise hebben gedeeld. Thijs Temmerman verrichte als stagiair publieksgeschiedenis bijkomend archiefonderzoek, Barbara Costermans en Inge Verdurmen hielpen bij het nalezen en persklaar maken van de uitgave en Stefan Deconinck ging voor ons op zoek naar sponsors. Ook hen zijn we heel erkentelijk.

Een groot woord van dank gaat ook uit naar de Linschoten-Vereeniging, en in het bijzonder naar Ron Brand die de algemene coördinatie van dit project op zich heeft genomen. Hetzelfde geldt ook voor de leden van de Commissie van Toezicht die deze publicatie heeft begeleid: Michael Limberger, Michael-W. Serruys en Diederick Wildeman. Ten slotte zijn we ook de M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting, de J.E. Jurriaanse Stichting, de Stichting dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds, de Samenwerkende Maritieme Fondsen en het Noordkaperfonds heel erkentelijk voor hun financiële ondersteuning van deze uitgave.

Jan Parmentier en Kristin Van Damme
Gent, 1 juli 2023

HISTORISCHE INLEIDING

Michael de Febure (1663-1755): een biografische schets

Op 24 september 1722 keerde Michael de Febure terug naar zijn thuisstad Gent. Op de respectabele leeftijd van 58 jaar had hij een bewogen zeereis ondernomen, enigszins tegen wil en dank.

Michael zag het levenslicht in Gent in 1663 als oudste zoon van Philip de Febure en Joanne Bonne. Hij had nog één broer en vier zusters. De familie de Febure – in sommige bronnen ook Lefebure genoemd – was dankzij een berekende huwelijkspolitiek gelieerd met tal van Gentse handels- en bankiersfamilies zoals van Coppenolle en Cardon.¹ Zo was zijn nicht Angeline-Cathérine gehuwd met Jean-Baptiste Grenier, die gekend was als bankier en fortuin maakte in de internationale lijnwaadhandel. Haar zuster Theresia-Michaele trad in de echt met Judocus Goethals, ook rijk geworden met de export van Vlaams textiel naar Spanje en de Nieuwe Wereld.² Al deze families waren ook goed vertegenwoordigd in het Gentse stadsbestuur tijdens de achttiende eeuw.

Voor Michael was er geen loopbaan weggelegd in de handelswereld. Zijn ouders stuurden hem naar de theologische faculteit van de universiteit van Leuven om een religieuze opleiding te volgen. In 1684 trad hij als priester toe tot de congregatie van de oratorianen.³ Hiermee trad hij in de voetsporen van zijn oom Jacobus Bonne. Deze orde werd in 1574 opgericht door de Florentijnse dominicaan Filippus Neri (1515-1595). Het volgende jaar erkende paus Gregorius VII dit broederschap officieel als een congregatie. De oratorianen waren seculiere priesters die zich toededen op educatie, vaak volksonderwijs, en het pastorale werk. In het belangrijke Brabantse bedevaartsoord Scherpenheuvel verzorgden zij sinds 1610 de erediensten voor de talrijke pelgrims. Ook in de Zuidelijke Nederlanden ontwikkelde dit priestergenootschap veel activiteiten in Mechelen en het Waasland. Zij kwamen in conflict met de jezuïeten in Mechelen toen zij in 1630 op voorspraak van aartsbisschop Boonen hun college mochten overnemen. In Temse werd in 1641 een Latijnse school opgericht die meer dan een eeuw lang garant stond voor hoogstaand onderwijs. Sinds het midden

van de zeventiende eeuw leverden zij ook pastoors en onderpastoors in de katholieke parochies van Temse en Sint-Niklaas.⁴

In dit milieu vinden we Michael terug. Aanvankelijk werkte hij als leraar in Mechelen. Vervolgens werd hij aangesteld als regent van de Latijnse school van Temse. Nadien vervulde hij gedurende zeven jaar de functie van onderpastoor in Sint-Niklaas. Later vinden we hem terug als pastoor in diverse parochies in de bisdommen Gent en Brugge.⁵ Michael de Febure moet wel een controversiële figuur zijn geweest. In een brief van de meier en schepenen van de stad Sint-Niklaas van 3 augustus 1702 werd de beslissing betwist van de oratorianen om Michael uit zijn pastorale functies te ontzetten. Het stadsbestuur beweerde dat hij zich steeds op een correcte manier had gedragen.⁶

Na zijn avontuurlijke reis naar India bleef het relatief stil rond Michael. De dag na zijn thuiskomst liet hij zich wel verwennen door zich te laten ‘barbiren’.⁷ Vermoedelijk zette hij zijn pastorale werk voort in het Gentse, het Waasland en in het Meetjesland (de streek rond Eeklo).⁸ Hij toonde wel nog ambitie. Zo solliciteerde hij in 1734 naar de opengevallen betrekking van kanunnik aan de Sint-Veerlekapel te Gent. Een functie die hij overigens niet kreeg.⁹

Michael de Febure was niet onbemiddeld. Waarschijnlijk had hij met zijn Oost-Indiëreis een aardig kapitaal verworven, dankzij de private handel die alle officieren mochten bedrijven. In 1755 bezat hij minstens drie huizen in de Houtbriel nabij de Vlasmarkt, gelegen in het centrum van Gent. Hij was ook eigenaar van ‘eenen hof ende huysinge met boomen’ in de Bagattenstraat nabij de Sint-Pietersabdij.¹⁰ Op 14 december 1755 overleed de hoogbejaarde Michael in Gent. Zijn stoffelijk overschot werd begraven in Sint-Niklaas.¹¹

De Zuid-Nederlandse Oost-Indiëvaart 1714-1723

Tijdens de zeventiende en begin achttiende eeuw ontwikkelde zich geen rechtstreekse handelsvaart vanuit een Vlaamse haven naar Oost-Indië. Wel investeerden voornamelijk Antwerpse ondernemers in die periode in de Nederlandse Oost-Indische expedities via hun landgenoten die tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) naar Amsterdam en Middelburg waren uitgeweken. Deze emigrantenvorsten bleken de voornaamste initiatiefnemers voor het organiseren van de Hollandse en Zeeuwse Oost-Indische expedities vóór 1602.¹² Bij de oprichting van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) kwam ongeveer de helft van het ingelegde kapitaal van Zuid-Nederlandse inwijkelingen.¹³ De Vrede van Münster (1648) bracht geen soelaas voor de Zuid-Nederlandse kooplieden. Dit verdrag bemoeilijkte onder meer

1. Habijt van de Oratoren of Oratorianen. Prent toegeschreven aan Jean François Mar-
dulyn, Malines. *Costumes Religieux*, 18de eeuw (Stadsarchief Mechelen, nr. 8372/16).

Spanje om deel te nemen aan de rechtstreekse vaart naar Azië. Bovendien weigerden de Spaanse vorsten dat Zuid-Nederlanders schepen zouden uitreden naar Oost-Indië. Ook het internationale scheepvaartverkeer werd op de Westerschelde gecontroleerd door Zeeland. Buitenlandse schepen waren verplicht in een Walcherse haven voor anker te gaan om hun ladingen bestemd voor Antwerpen en Gent over te laden op Zeeuwse of Zuid-Nederlandse vaartuigen. Bovendien moest men ook hoge douanerechten betalen.¹⁴

Deze situatie wijzigde fundamenteel na de Spaanse Successieoorlog (1702-1713). De Vrede van Utrecht (1713) stipuleerde dat de Zuidelijke Nederlanden werden toegewezen aan Oostenrijk. Vanaf dat moment werd voor het vervolg van de achttiende eeuw het beleid in Vlaanderen niet meer bepaald door Madrid maar vanuit Wenen. Hierdoor eindigden de draconische artikelen van de Vrede van Münster die de Zuidelijke Nederlanden verhinderden handel te drijven met Azië. De Westerschelde bleef echter onder controle staan van de Zeeuwen, zodat Antwerpen verstoken bleef van rechtstreekse internationale scheepvaart. Wel vreesden de Zuid-Nederlandse handelshuizen dat ze hun bevoorrechte positie op de Iberische markt zouden verliezen door deze nieuwe politieke constellatie. Daarom verzochten al in 1714 enkele Oostendse en Gentse handelaars de Oostenrijkse overheid hun keizerlijke paspoorten te verlenen om schepen naar Oost-Indië uit te redden.¹⁵ De Zuid-Nederlandse ondernemers begaven zich evenwel op onbekend terrein. Tijdens de Spaanse Successieoorlog hadden ze al even kennisgemaakt met de rijkdommen van de Oost. In augustus 1705 kaaptten drie Oostendse konvooschepen een Engelse Oost-Indiëvaarder in Het Kanaal.¹⁶ Het opgebrachte schip was het Londense fregat *Susanna* (kap. William Ingledew) met een capaciteit van circa 300 ton. Dit schip laadde in januari-februari 1704 te Surat een grote partij koffie, thee, schellak, mirre, Chinees porselein, Indisch textiel en 244 balen peper (300.000 lb) voor rekening van de East India Company. Op vracht nam Ingledew ook zeven partijen diamanten, een kistje agaten en twee zakken robijnen mee in opdracht van acht Portugese joodse handelaars werkzaam in Surat en bestemd voor onder meer Joseph Numes Marchena te Amsterdam.¹⁷ De *Susanna* verliet eind februari 1704 de rede van Surat en zette koers naar de Engelse hoofdstad. In juli 1704 ravitaillierde het schip aan Kaap de Goede Hoop en nam daar op vracht nog een aantal kisten Braziliaanse suiker mee.¹⁸

Kort nadat de *Susanna* in Oostende was opgebracht verspreidden zich hardnekkige geruchten dat de kapers twee kistjes met parels en diamanten hadden verduisterd met 'daar onder sijnde een carbonkel die 30.000 gulden soude weerdigh sijn'.¹⁹ De venditie (veiling) van het rijke cargo startte op 9 november en duurde liefst twaalf dagen,